

Asia Esittävä taiteilija
Hakija Näkövammaisten kirjasto
Annettu 3.12.1987

Tiivistelmä *Äänikirjan lukija oli tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitettu esittävä taiteilija. Näkövammaisten käyttöön tulevien äänikirjojen lukemisesta saatu palkkio oli tulkittava tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitetuksi korvaukseksi esityksen siirtämisestä laitteelle, jolla se voidaan toisintaa. Äänikirjan siirtäminen nauhalta toiselle edellytti lukijan suostumusta. Mikäli esittäjän taiteilijan ei luentasopimusta tehdessään voitu katsoa antaneen suostumustaan mainittuun esityksen siirtämiseen laitteelta toiselle, hänellä oli oikeus korvaukseen.*

SELOSTUS ASIASTA

Näkövammaisten kirjasto on 23.9.1987 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa äänikirjan lukijalle kuuluvista oikeuksista.

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetusta aineistosta käy ilmi, että Näkövammaisten kirjasto on valtion ylläpitämä, opetusministeriön alainen erityiskirjasto. Näkövammaisten kirjastosta annetun lain 1 §:n mukaan kirjasto tuottaa ja lainaa piste- ja äänikirjoja näkövammaisille sekä henkilöille, jotka muun vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjoja. Kirjasto tuottaa ja lainaa myös oppi- ja kurssiaineistoa korkeakouluissa ja muissa oppilaitoksissa opiskeleville. Kaikki kirjaston palvelut ovat käyttäjille maksuttomia.

Äänikirjoja on Näkövammaisten kirjaston lainaajia varten valmistettu ja lainattu vuodesta 1956. Äänikirjaosastolla oli lainaajia vuonna 1986 noin 6 500. Kirjaston tuotanto-osasto tuotti äänikirja-aineistoa noin 3 170 perusnauhatuntia. Näkövammaisten Keskusliitto tuotti kirjaston tilauksesta 4 300 perusnauhatuntia.

Näkövammaisten kirjastolla ei ole ollut lukijoidensa kanssa kirjallisia sopimuksia. Äänikirjojen lukeminen on tapahtunut free lance -pohjalta suullisin sopimuksin. Tekijänoikeuksista ei ole erikseen ollut puhetta. Lukijoiden palkkiot on vahvistanut opetusministeriö. Äänikirjojen lukijoista suurin osa on harrastuspohjalta toimivia eri ammattialojen edusta-

ja. Mukana on myös ammattinäyttelijöitä. Äänikirjat luetaan pääosin sivutyönä.

Kirjaston oma äänikirjatuotanto tapahtuu joko tuotanto-osastolla studioissa tai lukijan kotiäänityksenä. Tuotanto-osasto tuottaa pääasiassa oppi- ja kurssikirjoja oppikirjaosastolle sekä vähälevikkistä kauno- ja tietokirjallisuutta äänikirjaosaston lainaukseen.

Näkövammaisten Keskusliitolta tilatut kirjat valmistetaan studiotyönä. Liiton äänittäjä valmistaa pääosin tavanomaisen kirjastomateriaalin äänitteiksi 6-raitakaseteille. Kasettityyppi on erikoisesti vammaisten käyttöön suunniteltu.

Näkövammaisten kirjaston mielestä kirjaston asiakkaiden käyttöön tarkoitettua äänikirjan lukemisessa ei ole kysymys taide-esityksestä. Äänikirja tulee parhaalla mahdollisella tavalla äänitystekniikan, kirjan lukijan ja äänittäjän yhteistyönä toteuttaa painetun kirjan sisältö.

Näkövammaisen kannalta äänikirja on tavallista kirjaa vastaava lukemisen apuväline. Äänikirjassa on usein luettuna muun muassa kirjan sivunumerot, sisällysluettelo ja kansitekstit sekä selostettuna kuva-, taulukko- ja aineistoa. Äänikirjan tulee olla selkeästi luettu ja hahmotettu ja esittävää tulkintaa välttävä palvellakseen näkövammaista parhaalla mahdollisella tavalla. Kustantajien julkaisemat kasettikirjat ovat myynnissä painetun kirjan lisäksi suurelle yleisölle. Esittäjät ovat kaupallisista syistä näyttelijöitä.

Kysymys äänikirjojen tekijänoikeuslakiin perustuvista oikeuksista sekä lukemisesta maksettavista korvauksista on tullut viime kuukausina ajankohtaiseksi. Tämän vuoksi Näkövammaisten kirjasto pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa seuraavista kysymyksistä:

1. Onko äänikirjan lukija tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitettu esittävä taiteilija?
2. Mitä tekijänoikeuslainsäädäntöön perustuvia oikeuksia lukijalla olisi?
3. Voiko lukija vaatia Näkövammaisten kirjastolta korvauksia, jos kirjasto valmistaa esimerkiksi rikkoutuneen kasetin tai nauhan tilalle ehjän kappaleen tai siirtää nauhoituksen esimerkiksi C-kasetilta Clarke & Smith-kasetille (kuusiraitakasetti) tai päinvastoin?
4. Voiko Näkövammaisten kirjasto kopioida ja myydä äänikirjoja ilman lukijan suostumusta näkövammaisten kirjaston asiakkaille tavallisen kirjan hinnalla?

Näkövammaisten kirjaston mielestä kysymysten selvittäminen on erittäin tärkeää kirjaston nykyisten palvelujen häiriöttömän jatkumisen ja kehityksen

tämisen sekä jo näköpiirissä olevien uuden tekniikan kirjallisuuspalveluun tuomien muutosten vuoksi.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt asian ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain 18 §:ssä on tekijälle kuuluvaa yksinoikeutta valmistaa teoksesta kappaleita rajoitettu siten, että julkaistusta kirjallisesta teoksesta tai sävellysteoksesta saa valmistaa kappaleita sokeainkirjoituksella sekä sokeain lainakirjastotarkoituksiin äänittämisen avulla. Komiteanmietinnössä 1953:5 (Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin) on perusteluna mainitulle rajoitukselle viitattu humanisuussyihin. Alkuperäisessä muodossaan ja vielä hallituksen esityksessäkin (HE 23/1960 vp) on rajoitus koskenut vain sokeainkirjoitusta. Lakivaliokunta lisäsi säännökseen myös kappaleen valmistamisen äänittämisen avulla. Lakivaliokunta perusteli lisäystä sillä, että ainoastaan osanäkövammaisista osaa lukea piste-

kirjoitusta ja sillä, että tekniikan kehittymisen myötä on enenevässä määrin turvauduttu äänityksiin.

Tekijänoikeuslain 45 §:n mukaan ei esittävän taiteilijan kirjallisen tai taiteellisen teoksen esitystä saa ilman hänen suostumustaan ottaa laitteelle, jolla se voidaan toisintaa. Mainitulla tavalla laitteeseen otettua esitystä ei myöskään ilman esittävän taiteilijan suostumusta saa siirtää toiseen vastaavaan laitteeseen. Jokainen laitteelta toiselle siirtäminen edellyttää siis esittävän taiteilijan luvan. Sen sijaan luvallisesti valmistetun äänitteen saa luovuttaa edelleen esimerkiksi myymällä, vuokraamalla tai lainaamalla se ilman esittävän taiteilijan suostumusta.

Tekijänoikeuslaki jättää avoimeksi sen, mitä tarkoitetaan sanonnalla "esittävä taiteilija". Tarkoituksena ei ole ollut rajoittaa suojaa ainoastaan taiteellisen koulutuksen saaneisiin henkilöihin. Pääpaino säännöksessä onkin siinä, että esityksen kohteen tulee olla teos eli tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan suojattava tuote. Esittävän taiteilijan suoritukselle ei myöskään ole asetettu "suorituskyynnystä"; toisinsanoen esitykselle ei aseteta omaperäisyys tai taiteellisuusvaatimuksia.

Tekijänoikeuslain 45 §:n mukaan ei esittävän taiteilijan esitystä saa ilman hänen suostumustaan siirtää esimerkiksi ääninauhalta toiselle. Tekijänoikeuslaki ei aseta muotovaatimuksia oikeuksien siirrolle. Esittävä taiteilija voi luopua oikeuksistaan tekemänsä sopimuksen tai muunlaisen suostumuksensa nojalla.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sen käsityksen mukaan Näkövammaisten kirjaston lausuntopyynnössä tarkoitettu luentapalkkio on tulkittava tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitetuksi korvaukseksi esityksen siirtämisestä laitteelle, jolla se voidaan toisintaa. Se, kattaako luentapalkkio tässä yhteydessä myös äänitteen siirtämisen laitteelta toiselle, jää ratkaistavaksi sopimuksen, lausuntopyynnön mukaan yleensä suullisen sopimuksen, tulkinnalla.

Vastaukset esitettyihin kysymyksiin

1. Äänikirjan lukija on tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitettu esittävä taiteilija.
2. Tekijänoikeuslain 45 §:n mukaan ei esittävän taiteilijan kirjallisen tai taiteellisen teoksen esitystä saa ilman hänen suostumustaan ottaa laitteelle, jolla se voidaan toisintaa tai siirtää sanotulta laitteelta toiselle samantylaiselle laitteelle. Toisin sanoen luetun äänikirjan siirtäminen nauhalta toiselle edellyttää lukijan suostumusta.
3. Mikäli esittävän taiteilijan ei katsota luentasopimusta tehdessään antaneen suostumustaan mainitunlaiseen esityksen siirtämiseen laitteelta toiselle, on hänellä oikeus korvaukseen siirtämisestä.
4. Kopioinnin osalta tekijänoikeusneuvosto viittaa kohdassa 3 esittämäänsä. Mikäli kirjasto on luvallisesti kopioinut äänikirjoja, eivät lukijan oikeudet estä myymästä niitä. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin korostaa tässä yhteydessä sitä, että tekijänoikeuslain 18 §:n erityissäännös ei mahdollista äänikirjan valmistamista muuhun kuin sokeain lainakirjastotarkoitukseen.